

Світлана Ничкало,

науковий співробітник Інституту проблем виховання НАПН України

ХУДОЖНИКИ – ЛАУРЕАТИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРЕМІЇ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Тарас Григорович Шевченко – це та постать у нашій історії, з якою ніхто не може зрівнятися силою духовного впливу на весь український народ. Тому закономірно і справедливо, що найвища відзнака держави за творчі досягнення носить його ім'я. Національна премія України імені Тараса Шевченка була заснована в 1961 р., коли вшанували століття смерті Кобзаря. Її першими лауреатами стали видатні діячі культури: письменник Олесь Гончар, поет Павло Тичина, композитор Платон Майборода. З того часу щороку кращі представники творчих професій поповнювали лави шевченківських лауреатів. Серед них – імена ушанованих художників Миколи Стороженка, Івана Марчука, Олександра Івахненка. Три різні художники, три творчі долі, не схожі одна на одну. Три потужні особистості, що збагатили вітчизняну і світову культуру. Їх об'єднує високий рівень майстерності, щирість, духовність, любов до України і любов до Шевченка.

Народний художник України, дійсний член Національної академії мистецтв України **Микола Андрійович Стороженко** народився 24 вересня 1928 р. в селі В'язовому Конотопського району Сумської області. Навчався в Одеському художньому училищі і Київському художньому інституті. Його викладачами на факультеті живопису були визначні українські майстри С. Григор'єв, М. Шаронов, Т. Яблонська. Після закінчення інституту в 1956 р. Микола Стороженко став на шлях творчого подвизництва, яким іде й донині. Працює в галузі графіки, станкового і монументального живопису, передає знання і досвід молодому поколінню художників.

Великої пошани заслуговує праця Миколи Стороженка на ниві національної художньої освіти. З 1973 р. він перебуває на педагогічній роботі в Національній академії образотворчого мистецтва і архітектури, з 1989 – професор кафедри живопису і композиції, а в 1993 р. організував і очолив унікальну навчально-творчу майстерню живопису і храмової культури, вперше в історії створену у світському навчальному закладі.

М. Стороженко належить до когорти найвидатніших українських майстрів монументального мистецтва.

Саме це мистецтво відкривало художникові можливість для втілення величних ідей, увічнення видатних постатей вітчизняної і світової культури. Він вивчав і вдосконалював традиційні монументальні техніки: мозаїку, фресковий розпис. Винайдена ним техніка гарячої та холодної енкаустики застосована в монументальних композиціях, що прикрасили стіни Інституту теоретичної фізики АН УРСР (1958–1974) та Інституту фізики АН УРСР (1978–1989). Апофеозом монументального живопису Стороженка і, без перебільшення, справжнім творчим подвигом стало виконання в 1998–2000 рр. розпису церкви Миколи Притиски в Києві на Подолі, центром якого є велична композиція «Пантократор-Вседержитель» у куполі храму.

Вагомий внесок Миколи Стороженка в розвиток мистецтва книги. Він ілюстрував та оформив понад 40 видань, серед яких чільне місце займають твори класиків української літератури. Саме за ілюстрації до книг «Фата Моргана», «Іванко та Чугайстер» М. Коцюбинського, «Сонети» І. Франка, «Серед степів. День на пастівнику» Панаса Мирного, «Болгарські народні казки», «Українські народні казки» в 1988 р. він був удостоєний Національної премії ім. Т. Шевченка.

Творчість самого Шевченка була для художника і джерелом натхнення, і об'єктом вивчення, і могутнім рушієм для пошуків духовного тлумачення його ідей і образів. Мабуть, Стороженко просто не міг не створити власну образотворчу версію поезій Шевченка. У 2004 р. у видавництві «Дніпро» побачило світ перше видання «Кобзаря» з ілюстраціями Миколи Стороженка. Вони вражають емоційною напругою і потребують від глядача такої ж напруженої духовної роботи для їх сприйняття і розуміння. Стиль ілюстрацій – дивовижний витвір авторської фантазії, зітканий в цілісне художнє явище з елементів бароко, маньєризму, символізму. Передмова, написана самим Стороженком до цього видання, а також авторські есе-анотації до кожної із 40 ілюстрацій засвідчили універсальність таланту майстра, якому підвладна і царина художнього слова.

Не залишав поза увагою майстер і станковий живопис, написав чимало глибоких, вдумливих, стилістично виразних творів. Остання картина мистця, яка вразила

культурну громадськість України, – грандіозне полотно «Передчуття Голгофи». Це єдиний твір, що експонувався на виставці з нагоди 85-літнього ювілею художника у жовтні 2013 р. Він постав як результат багаторічної праці над осягненням містичних таємниць євангельської історії, жертвності і спокути, духовного призначення людства.

Подвижницька творча і педагогічна діяльність Миколи Андрійовича Стороженка відзначена численними нагородами, як вітчизняними, так і зарубіжними, а його біографія занесена до міжнародного довідника видатних людей ХХ століття «Життя славетних».

Олександр Іванович Івахненко – член-кореспондент Академії мистецтв України, заслужений художник України. Мальовниче село Манжосівка на Чернігівщині, де він народився 16 жовтня 1949 р., з дитячих літ плекало в його душі відчуття краси й особливу генетичну спорідненість з рідною землею, її історією, народною культурою, які й до цього часу живлять творчість мистця.

Професійну освіту здобував у 1968–1974 рр. у Київському державному художньому інституті. Серед його викладачів був ушлявлений український графік Василь Касіян. Дипломна робота – серія офортів до кіноповісті О. Довженка «Зачарована Десна» (1974) – засвідчила його талант тонкого і вдумливого інтерпретатора літературних образів. Відтоді графіка, зокрема книжкова, стала провідним напрямом творчості О. Івахненка. У його доробку є багато творів монументально-і станкового живопису.

У 1976–1979 рр. Івахненко – аспірант творчих майстерень Академії мистецтв СРСР, де його наставником був видатний український майстер графіки Михайло Деревус. У той час молодий мистець започаткував власну шевченкіану ілюстраціями до книги В. Скмаровського «Тарасові птиці» (1979). Під «знаком Шевченка» пройшло наступне десятиліття життя художника. Один за одним з'являлися ілюстровані й оформлені ним художні видання поезій Кобзаря: «Садок вишневий коло хати» (1982), «Поеми» (1984), «Поезії» у 2-х томах (1988).

Саме за кольорові ілюстрації до двотомника Т. Г. Шевченка «Поезії» (видавництво «Веселка») він став лауреатом Національної премії України імені Т. Шевченка 1989 року. Це видання належить до кращих зразків українського книжкового мистецтва; на республіканському конкурсі «Мистецтво книги – 88» воно було відзначене найвищою нагородою. Вступну статтю до нього – «Безсмертний своїм народом» – написав поет Борис Олійник.

І в подальші роки творчість Івахненка надихалась любов'ю і шаную до Кобзаря. Результатом грандіозної праці художника в Музеї-заповіднику Тараса Шевченка

в Каневі на Чернечій горі стали монументальні настінні розписи на теми життя і творчості українського генія: «Жнивна пора», «Ранок», «Криниця», «Дума», «Марина», «Пісня».

Станковий живопис Івахненка: «На Івана Купала» (1994), «Дніпрове диво» (1998), «Козачки» (1999), «Татарське зілля» (2002) та ін. свідчить про відданість національній темі в її історичному, фольклорному, поетичному проявах.

На становлення індивідуального стилю художника вплинули традиції української народної картини, іконопису, декоративного мистецтва, естетичні засади школи Михайла Бойчука, а також зображувальна стилістика європейського ренесансу. В пошуках візуальних форм та образів для втілення своїх творчих ідей він працював над вдосконаленням художніх засобів, збагачуючи професійний мистецький «арсенал». Особливо слід відзначити внесок Івахненка у розвиток такої складної графічної техніки, як кольорова ліногравюра, що набула поширення в українському образотворчому мистецтві другої половини ХХ ст.

О. Івахненко належить до плеяди художників, які підняли українське образотворче мистецтво на найвищий світовий рівень, національні традиції органічно поєднали із сучасним принципом свободи творчого самовияву на основі істинного дару, глибокої внутрішньої культури й високої професійної майстерності.

Іван Степанович Марчук – художник, якого давно визнали «живим класиком» українського мистецтва. Він народився 12 травня 1936 р. в селі Москалівці на Тернопільщині в незаможній родині. Зате з раннього дитинства поруч із ним було духовне багатство української народної культури, яке й спрямувало хлопця на мистецький шлях. Професійну освіту здобував у Львові, спочатку в училищі, згодом – в Інституті прикладного і декоративного мистецтва. Саме там, у Львові, в культурному середовищі найвищого ґатунку формувалися високі професійні якості, відбувалося духовне становлення мистця.

У 1965 р. молодий художник переїхав до Києва, де працював в Інституті надтвердих матеріалів, а згодом – у Комбінаті монументально-декоративного мистецтва. Найвагоміший доробок І. Марчука раннього періоду творчості – саме в монументально-декоративній царині: це керамічні панно «Ярослав Мудрий», «До далеких планет» в Інституті теоретичної фізики. Вже тоді про нього заговорили як про самобутнього художника з власною позицією, що не вписувалася в канони так званого «принципу соціалістичного реалізму».

Конфронтація з панівною ідеологією спричинила значні труднощі в житті Івана Марчука. Його відверто не

переслідували, але й не популяризували, довго не приймали до Спільки художників, твори не експонували в офіційних галереях. Всупереч цьому слава про нього поширювалася в колах української інтелігенції; він став відомим задовго до офіційного визнання владою. На батьківщині перша «легальна» виставка творів художника відбулася в Національному художньому музеї лише у 1990 р. Тоді ж йому було присвоєно звання заслуженого художника України.

У 1989 р. Іван Марчук виїхав з України. Він подорожував по світу, проживав в Австралії, Канаді, США, найдовше прожив у Нью-Йорку. В багатьох країнах відбулися його виставки, і всюди – з величезним успіхом. У 2001 р. художник повернувся до Києва, де продовжує плідно працювати на славу української культури. З 2002 р. він – народний художник України. Іван Марчук – найбільш титулований український мистець не лише на Батьківщині, а й поза її межами. У 2006 р. Міжнародна академія сучасного мистецтва в Римі прийняла його до «Золотої гільдії» художників і обрала почесним членом наукової ради Академії, а в 2007 р. він став поки що єдиним українцем, включеним до Почесного списку ста геніїв сучасності.

Величезний і різноманітний мистецький доробок Марчука охоплює різні жанри: портрет, пейзаж, натюрморт; різні стилі та напрями: гіперреалізм, імпресіонізм,

експресіонізм, сюрреалізм. Художник використовує як фігуративний, так і абстрактний творчі методи. Він виробив власну творчу манеру, названу ним самим «гльонтанізм» (термін походить від вживаного в його рідному селі слова «гльонтати» – заплутувати). Характерна особливість Івана Марчука – об'єднання картин у великі цикли, кожен із яких має свою ідею, стиль і назву: «Цвіпіння», «Загублена музика», «Біла планета», «Голос моєї душі» та інші. У них він постає водночас як лірик, трагік, поет і філософ. Недаремно Дмитро Павличко свого часу назвав художника «поетом філософських метафор».

У 1997 р. за цикли «Голос моєї душі» і «Шевченкіана» Іван Марчук удостоївся Національної премії імені Тараса Шевченка. Його «Шевченкіана» (42 картини), вирізняється з усього, що було створено раніше в мистецтві на теми шевченкових поезій. У цих картинах-ілюстраціях відсутні описовість і сентиментальність, натомість доведені до максимуму експресіоністична напруга і драматизм. Саме такі мотиви творів геніального виразника української душі виявилися суголосними відчуттям художника. А в 1994 р. у видавництві «Дніпро» вийшов у світ «Кобзар» з ілюстраціями Марчука. Він гідно поповнив галерею видань великої книги нашого народу, ілюстрованих видатними художниками України.

(Див. першу, третю та четверту стор. обкладинки).

ІНФОРМАЦІЯ. РЕЦЕНЗІЇ

ШКОЛА НА БАТЬКІВЩИНІ КОБЗАРЯ

**Є куточок землі –
Україні всієї окраса.
Той куточок землі –
На колишній садибі Тараса.
А. Савченко**

На мальовничій черкаській землі, в обіймах квітучої природи розташувалась Шевченківська загальноосвітня школа-інтернат мистецтв I–III ступенів, яка з 1994 р. відчинила двері для обдарованих сільських дітей з найвіддаленіших куточків Черкащини, Кіровоградщини, Київщини і стала для них рідною домівкою. Цей заклад є унікальним центром мистецтв та народних ремесел, що виконує важливі завдання – дати своїм вихованцям глибокі знання історії, звичаїв і традицій українського народу, познайомити з мистецькими скарбами, залучити

до художньої творчості й плекати справжню особистість – моральну, високодуховну, культурну.

В Україні багато талановитих дітей. І важливо, щоб їхній музичний, художній, хореографічний дар помітили, підтримали і розвивали так уміло й натхненно, як у Шевченківській школі-інтернаті. Ця школа заснована завдяки зусиллям Черкаської обласної державної адміністрації, обласної ради і продовжує працювати з великою енергією, творчістю і натхненням її педагогічного колективу під керівництвом директора – знавця народних звичаїв і традицій, вмілого наставника і щедрої душі педагога Ліни Денисівни Терещенко. З 2002 р. школа має статус спеціалізованої I–III ступенів школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю.

(Закінчення на с. 51).